

הרב אלימלך כ"ץ

בענין ברכת הטוב והמטיב במי שיש לפניו שני יינות שווים ממש ואין אחד מעולה מהשני

התוס' וז"ל ולפי' רשב"ם יעמידנה להא דרבי במסופק אם האחרון טוב ומספק היה מברך על כל אחד שמא משובח הוא עכ"ל, וכתב הפמ"ג (משב"ז ס"ק ד') דהיינו דווקא במסופק שמא היין השני משובח הוא אבל כשיודע שהשני שוה לראשון אינו מברך הטו"מ, ועי' דרישה שג"כ הבין כן בדברי הב"י (ורק בטור פי' באופן אחר), אבל במחה"ש (מ"א ס"ק ג') משמע אפי' בשווין מברך טו"מ, ולכאורה אין לזוז מפסק הפמ"ג בספק ברכות להקל.

ותימה שלא הזכיר הגאון שליט"א דברי הפמ"ג ומחצה"ש כלל, רק הביא ראי' ממש"כ המ"ב (ס"ק י"ד) דאם מסופק לו איזה רע ואיזה טוב מברך על האחד בפה"ג ועל השני טו"מ, ומזה הסיק וז"ל וכש"כ בענייניו שאין כאן ספק איזה משובח עכ"ל, ולפי דברי הפמ"ג שזכרנו אין כאן כש"כ אדרבא רק דווקא כשעל השני יש להסתפק שמא משובח הוא מברך טו"מ משא"כ כשיודע ששוין אינו מברך הטוה"מ ואזדא לה ראייתו מדברי המ"ב ודו"ק.

שנית מה שכתב ע"ד המ"ב וז"ל "ומ"מ טוב להדר" אין זה שייך רק במי שמסופק איזהו טוב ואיזהו גרוע, וע"ז יש עצה טובה לעשות מה שהציע שם לסלק אחד מהם מהשולחן כי אולי השני יהיה הגרוע באמת, אבל בשוים אין שייך עצה זו עכ"ל וכוננתו בזה לא נתברר לן, אם בא לחשוש דהיין שהסיר הוא הגרוע וחשש שלא יברך עליו הטו"מ, מה הועיל בהסרה הרי מ"מ מברך הטו"מ על הגרוע, ואולי לא דק בלישני' וכוננתו דהיין שנשאר על השולחן הוא הגרוע, וחשש המ"ב דיברך בפה"ג על האינו חביב.

אולם באמת כל ההתלבטות הזוה רק

בקובץ נר שאול נדפס תשובה מהגאון הר"י בעלסקי שליט"א בענין ברכת הטוב והמטיב. ופסק שם דמי שיש לפניו שני יינות שווים ממש ואין אחד מעולה מהשני, מברך על איזה שירצה בפה"ג ועל השני הטוה"מ, וז"ל ועיין מ"ב קע"ה ס"ק י"ד שכתב: "ואם מסופק איזהו טוב ואיזהו רע מותר לו לכתחילה לברך בפה"ג על האחת והטוה"מ על השני" וכ"ש בענייניו שאין כאן ספק איזהו משובח כי שניהם טובים ומשובחים, ומה שכתב שם (במ"ב) "ומ"מ טוב להדר" וכו' אין זה שייך רק במי שמסופק איזהו טוב ואיזהו גרוע, ועל זה יש עצה טובה לעשות מה שהציע שם לסלק אחד מהם מעל השולחן כי אולי השני יהיה הגרוע באמת, אבל בשוים אין שייך עצה זו שהרי אין כאן גרוע ואין במה להסתפק עכ"ל שם בתשובה.

מדבריו למדנו שני דינים: א. דבשני יינות שוים מברך על איזה שירצה בפה"ג ועל השני הטוה"מ ב. מש"כ במ"ב דטוב להדר ולסלק יין אחד מלפניו הוי רק כשמספקא ליה איזה יין הוא המשובח ואיזה הגרוע, אבל בכרי ל'י דשניהם שוים אין כאן שום חשש לברך שתי ברכות על אחד בפה"ג ועל השני הטו"מ.

והנה במה דפשיטא ל'י דבשני יינות שווים ממש בודאי מברך על השני הטוה"מ, יש להעיר דהנה נפסק בשו"ע סי' קע"ה סעי' ב' מברכין הטוב והמטיב על כל שינוי יין מן הסתם אפי' אינו יודע שהשני משובח מהראשון כל שאינו יודע שהוא גרוע ממנו, והך דינא דשו"ע הוא שי' רשב"ם ע"פ מה שהביא ב"י דדווקא כשהשני משובח מן הראשון מברך הטו"מ, והביא ב"י שהקשה עליו התוס' מירושלמי דרבי בייך הטו"מ ומשמע דלא קפיד אם האחרון משובח, ותי'

הטו"מ ע"כ, שוב הק' הגאון שליט"א מדברי הלבוש עצמו שכתב בסעי' ג': "ואם הביאו לפניו יין רע ויין טוב ממין אחד כאחד יברך בפה"ג על הטוב ופוטרו את הרע, אבל לא יברך בפה"ג על הרע תחילה בפה"ג כדי לברך אחריו הטו"מ", מוכח משם בירור שאילו היה מברך בפה"ג על הגרוע היה שפיר מברך הטו"מ על מה ששתה אח"כ, וז"ל הגאון שליט"א וא"ת הרי דבריו שסעי' א' סותרים לדבריו שבסעי' ג' זה באמת צ"ע, אא"כ נתפוס שבטעות חיסרו המדפיסים מן הספר את הלשון שבו ציין רבו של בעל הלבוש והוא רבינו הגדול הרמ"א דבריו שבסוף הסעי' שהם המילים "כמו שיתבאר סעי' ג'" עכ"ל שם בתשובה. מצינו למדים מדבריו ג' נקודות, א. דאין דעת ושיטה בעולם [שחולק על פסק המ"ב] וס"ל דאין לברך טו"מ כשהיה שתי היינות לפניו כשבירך בפה"ג, ב. דחידוש הוא לומר דעל כוס אחד אין לברך בפה"ג והטו"מ, ג. דלא מצינו בשום דברי הקדמונים שבפה"ג הוא במקום הטו"מ.

הנה מה שכינה הגאון שליט"א חידוש גדול שלא לברך על כוס בפה"ג ולחזור ולברך עוד הפעם על אותו כוס גם הטו"מ, דין זה מחלוקת ישנה שהביא הגרעק"א בהגהותיו משו"ת בית יהודה דאם שתה יין אחד ושינה מקומו או נמלך באופן שמתחייב לברך בפה"ג על היין השני, אינו מברך עליו גם הטו"מ וכ"פ בברכ"י ובנוירות שמשון ובשיירי לקט וערוך השולחן, ויסוד לשיטה זו דבמקום שמברך בפה"ג אינו מברך על אותו כוס הטו"מ, הוא רבינו הרביא"ה הובא בכ"י (ד"ה כתב הרא"ש), והפלא שכ"ז נעלם מעיני הגאון שליט"א ופלא שהרי הובא בשער הציון אות ב'. ובסברת שיטה זו מצינו שני אופנים, במ"ב ביאר דכיון דנמלך או שינה מקומו א"כ ה"ה שתייה חדשה ואין שייך למה ששתה מקודם ממילא אינו יכול לברך הטו"מ, אבל בנוירות שמשון ושיירי לקט וכן בערוך השולחן ביארו דבפה"ג פוטרו מלברך טו"מ, והיינו דלא

לרואה דברי המ"ב בלי לעיין במקור דבריו בטו"ס ד"ד דשם א"א לומר כן דז"ל ומי שלבו נוקפו לברך שני ברכות יסלק וכו', הרי מפורש דהחשש הוא לברך שני ברכות, והפשט בביאור דבריו דהיות שהוא פלוגתא דרברותא [כמו שיתבאר לקמן] אם במקום שהיו שניהם על השולחן ובירך בפה"ג על אחד אם מברך טו"מ על השני, ע"ז כתב הט"ז ומי שלבו נוקפו לברך שתי ברכות יסלק אחד מן השולחן ובזה יצא ידי הכל ופשט וכן מצאתי מפורש בפרח שושן המצוין בבה"ט ס"ק ג'.

נמצא דעת המ"ב המיוסדת ע"ד הט"ז, דלכתחילה טוב לחשוש ולהדר לסלק יין אחד מהשולחן בין במסופק איזה מהם המשובח, וגם כששנים שוים טוב להדר ולסלק אחד מהם מעל השולחן מפני חשש זה של שני ברכות [ציור השני נוגע רק אם ננקוט כדעת מחצה"ש הנ"ל דגם בשני יינות שוים מברך על השני טו"מ].

נפסק בשו"ע שם סעי' ג' הביא לו יין רע ויין טוב כאחד יברך מיד בפה"ג על הטוב ופוטרו את הרע, ולא יברך על הרע תחילה בפה"ג, ופסק המ"ב בס"ק ה' דאם עבר ובירך על הגרוע תחילה צריך לברך ברכת הטוב על היין השני, וכתב ע"ז הגאון שליט"א שם וז"ל ומי האיש אשר יבא אחרי המלך ואין דעת ושיטה בעולם שבשני יינות אין לברך הטוב והמטיב ע"כ, עו"ש וז"ל והנה יש מי שרצה להוכיח מדברי הלבוש שדעתו דלא כהנ"ל, שכתב בסעי' א' בסו"ד: "אבל אם היו לפניו שניהם יחד על השולחן בשעה שבירך בפה"ג, יצא ידי שניהם ואין צריך לברך עוד כשישתה השני שהרי כבר בירך עליו בפה"ג והי' נראה מדבריו דדעתו דבשניהם לפניו אין מברך הטו"מ, כי ברכת בפה"ג מפקעת ברכת הטו"מ מן היין, משמע דא"א בשום פנים לברך שתי ברכות בפה"ג והטו"מ על כוס יין אחד, וזה משמעות לשונו "כי כבר בירך עליו בפה"ג", וזה חידוש גדול מאד כי לא מצינו בשום דברי הקדמונים שבפה"ג הוא במקום

טו"מ על השני, וכבר הובא לעיל בתחילת דברינו שהמ"ב עצמו (ס"ק י"ד) בשם הס"ז חש להני רברוותא, וכתב דמקום שאינו יודע איזה טוב ואיזה גרוע דמברך על השני טו"מ, דמ"מ טוב להדר ולסלק אחד מהיינות מהשלחן כשמברך בפה"ג.

עוד כתב שם בתשו' וז"ל ועיין מ"ב סק"ד בסופו "ודעת הל"ח שכשהם בביתו בשעת ברכת בפה"ג ודעתו לשתותם כמונח לפניו על השולחן דמי וא"צ לברך ברכת הטוב וספק ברכות להקל", והיו שרצו לדקדק מזה דדעת המ"ב שבכל עובדא שיש לפניו שתי יינות אין לברך הטוה"מ בכל מקרה, כי אחרת א"א לומר ספק ברכות להקל עכ"ל שם, וכתב ובאמת שזה אינו אלא ביאר שם דברי המ"ב דהרי כללא הוא בכל הברכות דלעולם צריך לברך על המשובח והחביב, ובדין זה נחלקו הל"ח ושאר פוסקים אם רק כשהמשובח לפניו צריך לברך עליו, או אפי' רק נמצא בבית ג"כ צריך לחפש אחריו כדי להקדימו ולברך עליו בפה"ג, נמצא דלדעת הל"ח הרי מביא את המשובח ומקדימו וממילא אינו מברך טו"מ רק ברכת בפה"ג ולשאר פוסקים מברך שני ברכות, ובוה ביאור מש"כ המ"ב " ספק ברכות להקל" וז"ל וחייב לעשות כהל"ח וזה מטעם ספק ברכות להקל דבכל ספק בהלכות ברכות חייב לעשות באופן שיפטר את הברכות המסופקות עכ"ל, הנה חידוש בדעת הל"ח חי' דין בהלכות חביב, ועוד חידוש חי' נועז בדין ספק ברכות להקל.

אבל כנראה דבין היש מי שהביא רא' (שכנראה דכוונתו ג"כ לספר וזאת הברכה) ובין הרב המשיב לא ראו דברי הל"ח (פרק הרואה אות מז), שאחר שהעתיק מש"כ הרמ"א דכשהיו לפניו יחד שני יינות אינו מברך טו"מ אלא מברך תחילה על המשובח בפה"ג, כתב וז"ל ופירוש רמ"י לדבריו (של הרמ"א) שלא היו לו לפניו יחד על השלחן, ולי נראה שכל שהיו לו היינות מוכנים לשתות עכשיו ואפי' אינם על השלחן, דזיל בתר

תיקנו ברכת הטו"מ במקום שמברך שבח אחר דהיינו בפה"ג, וסברא זונקודה ג') לא מצא הגאון שליט"א "בשום דברי הקדמונים" ות"ל מצאנו וראינו בהרבה פוסקים. אמנם באמת דייק הגרעק"א דמ"א מבואר דמברך טו"מ אפי' במקום שמברך בפה"ג על אותו כוס וכ"ה בפמ"ג (א"א בפתיחה) ובשו"ע הרב, וכן נוטה דעת המ"ב (עי' שעה"צ אות ב' ואות ג').

ומה שהביא יש מי שהוכיח [וכנראה כוונתו לספר וזאת הברכה] בדברי הלבוש וכו', אמנם כן יש מי שהוכיח ד"ז בלבוש ה"ה רבינו הפמ"ג (משב"ז סק"א א"א סק"ב) שנקט בדעת הלבוש דלא תיקנו הטו"מ ביין שהיה על השולחן בשעת בפה"ג, והעיר שם סתירת דברי הלבוש מסעיף ג' לסעיף א' עיי"ש בפמ"ג שתי בטו"ט, ומה שהציע הגאון להגיה בדברי הלבוש אינה מעלה ארוכה כלל דהרי כתב הלבוש בהדיא "יצא ידי שניהם וא"צ לברך עוד כשישתה השני שהרי כבר בירך עליו בפה"ג" עכ"ל, וכשיטת הלבוש דבשתי יינות על השולחן ובירך על אחד בפה"ג שוב אינו יכול לברך על השני טו"מ, פסק גם בעולת תמיד נזירות שמשון, שיירי הלקט והגר"ח צאנזער בהגהותיו (כל זה מגיע לנקודה א' ובנוגע לנקודה ג' נתוסף לנו עוד להקת אחרונים שנקטו בסברא זו שלא מצא הגאון "בשום דברי הקדמונים").

עוד יש להוסיף כי האמת יורה דרכו דברור דהלבוש למד בדברי רבו הרמ"א דס"ל כשיטתו וכדמשמע מפשטות רהיטת לשון הרמ"א "ודווקא שלא היו לפניו יחד כשבירך בפה"ג אבל אם היו ביחד א"צ לברך אלא בפה"ג" (ועי' מילואים מש"כ עוד בזה).

עלה בידנו דמש"כ הגאון ע"פ פסק המ"ב (ס"ק ה') דבשתי יינות לפניו ועבר ובירך על הגרוע בפה"ג מ"מ מברך על הטוב טו"מ, "ומי האיש אשר יבא אחרי המלך ואין דעת ושיטה בעולם שבשני יינות אין לברך הטוב והמטיב", הרי לפנינו חמש ושש דעות ושיטות אשר באו לפני המלך כדת ופסקו דאין לברך

פסח שלא להרבות בכוסות, ועי' שם במחצה"ש ולב"ש דמיירי באמצע הסעודה דרשאי לשתות אבל כשמברך נראה כמוסיף על הכוסות, ואי נימא דליכא שיעורא לגבי ברכת טו"מ הרי שפיר יכול לברך הטו"מ גם בלילי פסחים רק יזהר לשתות פחות מרוב רביעית, דכיון דאינו שותה לכה"פ רוב רביעית אינו שיעור כוס לצאת בו לכו"ע ולכאו' י"ל דבזה אין חשש של מוסיף על הכוסות, נעי' סי' תע"ב ס"ט ובמ"ב סקל"ד בשם אחרונים וצ"ע אבל אם הטו"מ בעי שיעורא הרי דינא דמהרי"ל בכל אופן דשייך לברך ודו"ק.

ולהלכה מצינו בא"א (בוטשאטש) שהסתפק אם שיעורו במלא לוגמיו או ברביעית אבל שיעור ודאי בעי, והביא דבריו הגאון מהרש"ם בדע"ת ופסק דאין לברך בפחות מרביעית וכן פסקו למעשה זקני הוראה בשו"ת מנחת יצחק וכן בשו"ת אור לציון דצריך רביעית, נמצא דדעת זקנים כ"דעת תורה" ודעת תורה כ"דעת קדושים" ולענוים יתן חן "וכף החיים" יכריע.

מילואים

במש"כ בדעת הרמ"א יש להוסיף דהנה המחבר בסעי' א' כתב דאפי' אם היה לו מתחילה שתי יינות מברכים על השני טו"מ, ובסעי' ג' כתב הביאו לו יין רע ויין טוב כאחד יברך מיד בפה"ג על הטוב ופוטר את הרע ולא יברך על הרע תחילה כדי לברך אחריו טו"מ עכ"ל, והקשו דבריו סתרו אהדדי, ותירצו הרבה אחרונים דבסעי' ג' מיירי לכתחילה אבל מ"מ בעבר ובירך על בגרוע מברך טו"מ על הטוב וזהו דינא דסעי' א'.

אבל הרמ"א תי' והוסיף עמש"כ המחבר בסעי' א' ודווקא שלא היו לפניו יחד כשבירך בפה"ג אבל היו ביחד א"צ לברך אלא בפה"ג כמו שיבאר סעי' ג' עכ"ל, והיינו דסעי' א' מיירי באינם לפניו ובסעי' ג' מיירי בעומדים לפניו, ועי' בב"ח ובא"ר שתמהו על הרמ"א אמאי לא תירץ דמיירי בעבר ובירך על הגרוע,

טעמא דלא לאפושי בברכות עכ"ל, ומבואר דס"ל להל"ח דהטעם שצריך לברך על המשובח תחילה הוא כדי שלא לאפושי בברכות שאם יברך על הרע תחילה ה"ה מרבה ברכת הטו"מ, (ולא כמו שחשב הרה"ג דהטעם הוא משום מברך על החביב), ועוד מבואר דס"ל להל"ח דאפי' אם אינו על השלחן ורק דדעתו לשתותו (אבל באין דעתו לשתותו בודאי ליכא חיוב לחפש אחריו כמו שכתב הגאון) מ"מ חשוב גורם ברכה שאינה צריכה, ובזה פלוג הל"ח על דברי רמ"י דהלבוש ס"ל דדינא דהרמ"א שייכא רק בששתי היינות נמצאים לפניו ממש על השלחן ולא שרק דעתו לשתותם, ובזה הסיק המ"ב לנהוג כדעת הל"ח דמשום כללא דספק ברכות להקל אין לגרום ברכה שאינה צריכה ופשוט.

עוד ראיתי שכתב הרה"ג בתשו' הנ"ל דכשיש לו לקידוש יין משובח שאינו מתוק ולהמקדש הוא חביב, אבל השומעים השותים לא ניחא להם ביין שאינו מתוק, מותר לו לקדש על יין מתוק שאינו משובח כ"כ אע"פ ששניהם עומדים לפניו על השלחן עכ"ד, וזה אינו מובן למה לא יקדש על היין המשובח, והשומעים אשר רוצים לקיים מצוה מן המובחר ולשתות יכולים לשתות מיין אחר המונח על השלחן באופן המבואר בסי' רע"א ובסי' ק"צ עי"ש.

ובמה שכתב הרה"ג הנ"ל וז"ל עוד יש להעיר על מה ששמעתי אומרים בשם ספר כף החיים שאין לברך טו"מ אא"כ שתה מהיין השני שיעור רביעית, וזה ודאי אינו כי אין מקור לדבר זה בספרי הקדמונים ואין שום טעם וסברא להצריך גדרים ושיעורים שלא הוזכרו עד הנה לעולם וד"ל עכ"ל, (אבל המעיין בתשו' גינת וורדים כלל א' סימן מ"ד-מ"ז במחלוקת הרב ותלמידו יראה דהא דצריך גדרים ושיעורים לטו"מ כבר היה לעולמים).

ואחי שי' ציין לדברי מהרי"ל שכתב מ"א ריש סי' קע"ה שאין מברכים הטוה"מ בליל

ומשמע דלא ס"ל וכן נקטו הפרח שושן והגר"ח צאנזער דדעת הרמ"א דבעבר ובירך על הגרוע אינו מברך טו"מ וכדעת הלבוש. ובכן העם ההולכים בחושך איידי דחביב להון דברי רבותינו או"ר, תרי קלי משתמעי להו דברי הרב ודברי התלמיד דברי רמ"י שומעים דקאים אדעת רבי רמ"א עוז יעטה וילבש ובני ישראל יוצאים ביד רמ"א.

אמרינן במשנה מס' ברכות דהלל הזקן כששמע קול צוחה אמר מובטח אני שאינו בתוך ביתי וכבר צוחו בזה קמאו האיך הי' הלל הזקן סומך כ"כ על זכותיו שלא יבוא לו צרה, והתירוץ הוא דהלל הי' מלמד בני ביתו דאפי' כשיבא צרה לא יתעצבו ח"ו ויקבלו הכל בשמחה.

במשנה אבות (ו, ו) התורה נקנית בארבעים ושמונה דברים... והשמחה... ומפרש המדרש שמואל דבלא שמחה יפרש מן התלמוד וזה לשונו: שאם אינו לומד בשמחה והתורה היא עליו סוף סוף יפרש מן הלימוד וילאה נשוא אמנם כאשר ילמד בשמחה ובשירים אז באהבתה ישגה תמיד "והתורה והשמחה אחים הם" ולא יתפרדו כי "פקודי ה' ישירים משמחי לב" ועוד שהיא בעצמה היתה שעשועיו של הקב"ה כמ"ש ואהיה שעשועים יום יום משחקת לפיו בכל עת וכיון ששחק עשה לה אלקים אינה שירה במקום עצבות אלא במקום שמחה, ומפרש בליקוטיו שם שהלומד בשמחה בשעה אחת ילמד הרבה יותר ממה שילמד בכמה שעות בעצבות, וגם כי התורה היא שעשועים של הקב"ה, צריך שישמח בדבר גדול כזה.

איתא בתניא באגרות, וז"ל ועל כן ראשית הכל שישמח האדם ויגל בכל עין ושעה ויחיה באמונה בה' המחיה והמטיב עמו בכל רגע ומי שמתעצב ומתאונן מראה בעצמו שיש לו מעט רע ויסורים וחסר לו איזה טובה "והרי זה ככופר ח"ו" וע"כ הרחיקו מדת העצבות במאד חכמי האמת אבל המאמין לא יחוש משום יסורים בעולם ובכל עניני העולם, הן ולא שוין אצלו בהשוואה אמיתית ומי שאין שוין לו מראה בעצמו שהוא "מערב רב" דלגרמיייהו עבדינן ואהב את עצמו לצאת מתחת יד ה' ולחיות בחיי הגויס, ע"כ. (דברי אמונה, שופטים, ד')